

госпному господарстві, а керувались розрахунками, що в колгоспі легше буде пережити тяжкий рік“ – підкреслював М. Хрущов у виступі на ХУ пленумі ЦК КП(б)У 10 березня 1947 р.

М. Гамалюк з с. Горішні Шерівці Заставнівського р-ну Чернівецької обл. згадувала, що, „...оскільки 1946 р. був неврожайним, то здавати було нічого. Та на це ніхто не зважав. Вимагали здати ту частину зерна, що „положено“. Тоді ми змушені були записатися в колгосп, бо хто записувався у колгосп, той не здавав „здачу“. Вступаючим до колгоспу видавалася зернова позичка. О. Я. Жебко з с. Плахтіївка Саратського р-ну Ізмаїльської обл. свідчила про це так: „З сім’ї ніхто не вступив до колгоспу, а ті, що вступили – одержали позику – 200 кг хліба (ті й вижили)“. „Хліб забирали державні уповноважені у людей майже весь. Колгоспи ще не були створені, але були списки людей, які хотіли бути в колгоспі. Тому особливо жорстоко забирали хліб у людей, які не були у цьому списку“, – свідчила жителька с. Білівці Хотинського р-ну Чернівецької обл. М. Базь. Весною 1947 р. – в розпал вже голодомору – селяни масово стали вступати до колгоспів, бо працюючим там давали баланду.

Але спротив колективізації було зломлено лише на початку 50-х років.

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ СЕЛЯН

Післявоєнний голод в Україні в цілому був величезною репресивною акцією держави проти населення. Її складові – насильницькі зверхнадмірні хлібозаготівлі, непосильні податки, ставлення до трудящих, як до рабів-кріпаків, примусова колективізація в Західній Україні, виселення людей з рідних місць, позбавлення продуктів харчування, неоплата чи вкрай низька оплата праці, довгий ряд ін.

Універсальним засобом вирішення всіх політичних й економічних питань була система покарань.

Ідеологічне стимулювання праці селян у колгоспах примушувало їх брати підвищені соцзобов’язання, приймати підготовлені в обкомах партії від імені хліборобів-колгоспників листи „батькові українських селян“ Й. Сталіну, повсюдно діяв примус

до праці. Під страхом репресій часто убого одягнені й босі жінки з малими дітьми, дряхлі старухи йшли працювати в поле. На весь світловий день...

Нерідким явищем було побиття колгоспників членами адміністрації колгоспів, про що свідчать листи на ім'я М. Хрущова та інших керівників УРСР. Селяни колгоспу ім. Леніна Царичанського р-ну Дніпропетровської обл. просили М. Хрущова змінити їм голову колгоспу – п'яницю. За побиття колгоспників кілька голів колгоспів було притягнуто навіть до кримінальної відповідальності.

Одночасно непоодинокими були випадки побиття колгоспників уповноваженими з хлібозаготівель, керівними працівниками, як сталося у селах Снятинського р-ну Станіславської обл., Радехівського Львівської, Ярмолинецького Кам'янець-Подільської обл., інших місцях. Було так, як писав наш великий класик Г. Сковорода: „Всякий, хто вище, то нижчого гне. Дужий безсильного давить і жме...“ Перебуваючи постійно під репресивним тиском, деякі голови колгоспів, районні керівники перевершували свою владу, зриваючись на фізичне знущання з сільських трудівників.

Перетворені на кріпаків, колгоспники несли тягар непосильної праці, надмірних податків, насильницьких позик, зазнавали обкрадань і побиття. Лише деякі приклади. Секретар Краснянського райкому комсомолу Львівської обл. Бесчасний, як уповноважений райкому КП(б)У з хлібозаготівель, бив та незаконно арештовував селян, знущався з них. Так, наприклад, застріг старих чоловіка й жінку в підводу й примусив їх півтора кілометри везти хліб на пункт Заготзерно. Секретар Стрілківського райкому партії Дрогобицької обл. Добродеев, приїхавши в с. Лепуханку для вивершення плану хлібозаготівель, викликав голову сільради Волощанського, повісив йому на шию тризуб – „знак українсько-німецьких націоналістів“, як він вважав, й наказав з цим знаком йти по дворах селян й заготовляти хліб і м'ясо в рахунок державних поставок.

Одним з репресивних заходів проти населення була постанова Ради Міністрів СРСР від 31 липня 1946 р. про заборону продажу хліба на ринку колгоспами, колгоспниками та одноосібними господарствами до виконання ними планів здачі хліба дер-

жаві з врожаю 1945–1946 рр. Від заборони здача хліба не зростала, але селяни жорстоко страждали. Однак можновладців це не зупинило. В квітні 1947 р. секретар ЦК ВКП(б) А. Жданов підкреслював: „Ми не можемо прийняти рішення про те, щоб роздути колгоспну торгівлю, тому що відомою мірою роздмухання колгоспної торгівлі окрім шкоди нічого не принесе“. Для тоталітарної держави вільний ринок вважався небезпечним.

Голод відбувався в обстановці зростаючих репресій проти інакодумців, робітників, службовців, інтелігенції, сільських трудівників. „З метою підриву трудової дисципліни в радгоспі „Реконструкція“ Новгородківського р-ну секретар Рибчанської сільради Бойко на засіданні правління колгоспу вносив пропозицію, щоб правління колгоспу встановило черговість виходу жінок-колгоспниць на роботу зі збирання врожаю, надаючи їм через день відпочинок. Бойко в 1941 р. до повної капітуляції гітлерівських військ перебував у полоні в Німеччині“, – писав 15 вересня 1947 р. секретар Кіровоградського обкому КП(б)У в інформації Л. Кагановичу про політичні настрої населення Кіровоградської обл. за серпень 1947 р. Як бачимо, жінкам, на яких вдома чекали робота й малолітні (а то й грудні) голодні діти, можливість працювати в колгоспі не повний світловий день й безперервно, а менше, вважалася злочином.

Була поширена фабрикація звинувачень. Людей безпідставно засуджували. Так, вироком народного суду Аржамського р-ну Кіровоградської обл. було засуджено І. Дубину до 2 років позбавлення волі за те, що він „не забезпечив якість збирання колосків з 30 га пшениці, 30 га соняшнику і 24 га проса“. Однак, було встановлено, що І. Дубина фактично головою колгоспу не був, що обов'язки голови колгоспу на нього було покладено тимчасово, і він на цій посаді працював 11 днів. Таким чином, підстави для притягнення його до карної відповідальності не було. Прикладом доносу може прислужитися телеграма голові Ради Міністрів УРСР М. Хрущову від директора радгоспу „Комсомолец“ Юровського р-ну Дніпропетровської обл. від 24 січня 1947 р. про звинувачення колишнього директора Санка у злочинних діях: виявлення гнилого хліба, розкрадання, псування зерна.

Злочинцями оголошували навіть малолітніх, виснажених, хворих дітей, які у полі збирали колоски. На 2 роки позбавлен-

ня волі була засуджена у серпні 1947 р. А. Терещенко – мати 8 дітей та її старший 17-річний син – до 12 років позбавлення волі за те, що узяв на полі трохи зерна для голодуючих братів і сестри. Судове переслідування голодуючих селян „за колоски“ було одним з найганебніших видів репресій.

Дітей судили нарівні з дорослими.

„Я дізналася, що ти без мого дозволу вступив до партії. Для мене це дуже прикро. Ти повинен був спитати поради у матері. Ти партійний, а я тут страждаю без хліба. Людей судять за колоски, за крадіжку хліба, соломи“, – писала синові мати О. Петрова із с. Дмитрівка Каховського р-ну Херсонської обл. Навіть ідеологічно одурманені люди розуміли, хто є справжнім винуватцем їх страждань.

Вибивачі сільгосппродукції – уповноважені та активісти обрешувалися на селян-кріпаків жорсткими вимаганнями, знущаннями, побиттями, щоб вилучити зерно, вичавити податки та недоїмки. М. М. Логвиненко з с. Томаківки Дніпропетровської обл. свідчила: „Голод 1946–1947 рр., як і голодомор 1932–1933 р., було зроблено штучно. Весь хліб вивозили. А по хатах ходили активісти і забирали запаси, в кого які були. Розбивали груби, шукали хліб у горщиках для квітів, забирали все. А людям залишалися бур’ян та миші“. „Багато селян попало за ґрати за те, що їх ловили з колосками“, – свідчать документи й згадують люди.

Негаразди у нарахуванні трудоднів (щоб заробити трудовень, доводилося нерідко працювати й 2–3 дні), неоплата праці, прагнення людей заробити на прожиток не в колгоспах, а іншим способом, хвороби та ін. причини викликали поширення такого явища, як невиробіток мінімуму трудоднів. Під це звинувачення часто підпадали вагітні жінки, матері з немовлятами, багатодітні, а також інваліди, старі й хворі колгоспники.

В УРСР мінімум для дорослих колгоспників складав 120 трудоднів, для підлітків з 12-річного віку – 50.

На підставі постанови уряду СРСР і ЦК ВКП(б) 1939 р. широко застосовувалися й після війни адміністративні та судові репресивні заходи щодо колгоспників, які не виробляли цього мінімуму. Причини були різні: слабкі, виснажені люди не бажали працювати задарма.

За невироблення трудовневого мінімуму колгоспників виключали з колгоспів з конфіскацією їх присадибних ділянок. Виселяли із сіл. Для такої розправи було достатньо постанови колгоспних зборів, або правління колгоспу, підтвердженої райви-конкомом.

В той же час більшість селян, які виробили по кілька мінімумів трудовнів, терпіли величезні нестатки, голодували. Люди опу-хали, а працювати йшли, бо непрацюючих засуджували. В 1947 р. за „злочини“ такого роду, що кваліфікувалися як „паразитичний спосіб життя“, було засуджено 29 тис. колгоспників. Нерідко оголошували „дармоїдами“ й відправляли у заслання селян, які не вступали до колгоспу. Репресії цього виду селяни називали „другим розкуркулюванням“. Люди, виселені з рідних осель, прирікалися на виснаження голодом і смерть.

На поле виганяли усіх – від учнів початкових класів до інвалідів й хворих престарілих людей.

Уповноважений РК КП(б)У Кутасов у колгоспі „Красний партизан“ Ярмолинецького р-ну Кам'янець-Подільської обл. заарештовував і бив громадян-„нероб“, учиняв незаконні мобілізації і т. п. 3 серпня 1946 р. за його вказівкою були заарештовані 6 чоловік, в т.ч. 70-річна жінка. Вони перебували в ув'язненні у stodолі протягом 7 годин. Колгоспниця Мазуркевич була залишена під вартою до 6 год. ранку. Двоє її дітей, 5 і 12 років, всю ніч простояли біля stodолі, чекаючи звільнення матері. Мазуркевич виробила 65 трудовнів. 4 серпня 1946 р. за розпорядженням Кутасова були заарештовані 3 колгоспниці, загнані у погреб і зачинені на замок. Коли колгоспниці вступились за ланкову, Кутасов накинувся на них і став бити, ручкою пістолета наніс тяжкі побої 58-річній колгоспниці М. Рогачевській – матері загибло-го на фронті червоноармійця, яка мала на своєму утриманні двох інвалідів – чоловіка і другого сина.

30–40% заробленого селянами поглинали „добровільно“-примусові державні позики. Полієнко з с. Романівка Тальнівського р-ну Київської обл. згадувала: „Тих, хто не хотів брати облігації, держали в закуті, не годуючи. Люди вмирали“. „Забирали людей без суду й слідства, й досі про них нічого не відомо, де вони і чи живі zostались...“, – свідчила В. М. Пітничук з с. Звонецьке-на-Дніпрі Солонянського р-ну Дніпропетровської обл.

Молох набирал обертів.

„Коли помер Сталін, в нашій хаті було свято“, – згадувала Р. Терещенко з Дніпропетровщини. На все життя вона запам’ятала слова матері про нього: „Вже такого душогуба не буде, як оце був“. Сталін хотів усіх людей України видушити. Якби я таке раніше написала, мене повісили б. Та старші люди й досі боються“, – продовжувала ця одна з жертв репресій.

Про страх, боязнь навіть підписатися під своїми свідченнями про післявоєнний людомор дослідникам, науковцям, студентам, краєзнавцям, небайдужим до нашої історії людям, які записували спогади очевидців, громадян, переживших голодоморне жахіття, говорили немало страждених. Адже репресії, як і під час голоду-геноциду 1932–1933 рр., залишили в народі тяжкі соціально-психологічні наслідки. Страх запам’ятовся, бо страшно людям було постійно.

Голод державною партією утаємничувався, і людям було незрозуміло, чому при величезній нестачі продуктів харчування, зерна, хліб вивозиться до інших країн, чому міста постачаються краще, ніж села. Але владою це розглядалося як прояв „нездорових настроїв“.

Населення виявляло спротив. У Болградському р-ні Ізмаїльської обл. селяни написали заяву про продовольчі утруднення з проською дати хліба. Але навіть це прохання допомоги було розцінене, як кримінал. В Ананіївському р-ні Одеської обл., зафіксовано в документі архіву СБУ, А. Сопільняк (ветлікар) і бухгалтер райвиконкому П. Буряк вели розмови про те, що „який би добрий урожай не був, все одно колгоспники хліба не отримають, весь хліб забере держава“. Такі розмови про голод кваліфікувалися владою як поширення „антидержавних, антирадянських, антиколгоспних“ чуток і вважалися контрреволюційними.

Документи архівів розповідають про спротив грабiжницьким хлібозаготівлям. Серед тих, хто активно відстоював інтереси колгоспників, часто були колишні фронтовики. У колгоспі „10 років Жовтня“ с. Камбурліївка Онуфріївського р-ну Кіровоградської обл. колгоспник М. Баранов заявив райпрокурору Макаренку і начальнику РВ МВС Тарасюку: „До яких пір ви будете забирати весь хліб у нас і віддавати його Сталіну?“ Цей колгоспник зразу ж був заарештований. В Полонійській сільраді Підвисоцького р-ну Кіровоградської обл. було вивішено афішу, в якій говорилося: „Товариші колгоспники і колгоспниці! Крадьте хліб

на всіх фронтах, де б він вам не попадався, тягніть нещадно без міри і кордонів на це, а хто буде відбирати у вас, тому буде соба-ча смерть“.

У деяких районах влітку 1946 р. відбулися заворушення се-лян. В с. Утконосівка Суворовського р-ну юрба жительок нама-галася розібрати зерно із глибинних пунктів. Притиснуті тяга-рем непосильних планів і норм держпоставок, люди виявляли непокору владі. Так, у селах Гуків Орининського р-ну, Горчичне Миньківського р-ну Кам'янець-Подільської обл. були розкидані видрукувані на склографі листівки, що закликали колгоспників не здавати хліб державі. У м. Волчанську Харківської обл. 6 січня 1946 р. було зроблено напис: „Геть колгоспи!“ В с. Вербів-ці Ружинського р-ну Житомирської обл. літом 1947 р. було виві-шено листівку із закликом розкрадати хліб і зривати хлібозаго-тівлі. Як доповідав 24 липня 1947 р. ЦК КП(б)У начальник МДБ по Дніпропетровської обл. Сурков: „І. Пушкар, землемір з Кри-ворізького р-ну зводив наклеп на радянську владу і комуністів: „Для чого і на кого ми працюємо у колгоспі, держава і в цьому році забере весь хліб, а ми все одно будемо голодувати“.

З посиленням голоду пасивний спротив людей подекуди пе-реходив, незважаючи на репресії, в активний.

Листівки із закликом не здавати хліб державі було виявлено у колгоспі ім. Шевченка Щорсівського р-ну Чернігівської обл., с. Новоселівці Зачепилівського р-ну Харківської обл. 7 липня 1947 р. з поштових скриньок у м. Миколаєві вилучено 57 при-мірників „листівок антирадянського характеру, спрямованих проти хлібопоставок“. Тоді ж виявлена листівка, що закликала розкрадати колгоспний хліб в с. Пісочин Липовецького р-ну Він-ницької обл. 15 липня 1947 р. в с. Гурівка Долинського р-ну Кі-ровоградської обл. знайдена листівка з вимогою не здавати хліб державі.

1947 р. міністр МДБ УРСР Савченко повідомляв ЦК КП(б)У „про активні антирадянські прояви на селі“. Колгоспник колгос-пу „Червоний орач“ Дашівського р-ну Вінницької обл. Ільниць-кий 2 серпня 1947 р. наніс удар в голову і руку уповноваженій РК КП(б)У Черепановій. Це трапилось в той момент, коли Чере-панова намагалася за-тримати Ільницького із зерном, вкраденим ним з колгоспного поля. У колгоспах Сталінської та Сумської

обл-й вбито голів колгоспів та сільрад. Уповноважених з хлібозаготівель, голів колгоспів та сільрад вбивали і в інших областях. Л. Каганович змушений був літом 1947 р. направити листи секретарям обкомів партії „Про факти прояву ворожої агітації і саботажу в областях“, спрямовані на подальше посилення репресивної заготівельної політики.

Протидію репресивним заходам у західних областях здійснювали ОУН-УПА, не дозволяючи реквізувати хліб у селянських господарствах. Завдяки цьому населення Західної України було, в основному, з хлібом, хоч голод якоюсь мірою зачепив і його.

Керівництво ОУН та УПА роз'яснювали людям причини виникнення й поширення голоду в Україні. В листівці УПА 1947 р. „Брати-голодуючі!“ говорилося: „Голодом сталінські душогиби здійснюють масове винищення українського народу. Тюрем, розстрілів, Сибіру є замало!“ УПА стверджувала, що „хліб мусить залишитись в руках народу“.

„Брати!“ – закликала листівка. – Поки не знищимо сталінських розбійників, поки не проженемо большевицьких наїзників з України, доти не може бути в нас жодних сподіванок на краще.

Сталінські обіцянки про те, що, переборовши післявоєнні труднощі, ми станемо краще жити – підла брехня. Подібними обіцянками нас обдурюють уже 30 років. Але протягом цього часу ми ще не жили людським життям. Зате ми вже голодували в 1922, в 1933 р. і оце втретє. Годі довше!

...Не для допомоги приїхав на Україну відомий уже нам кат Каганович, і не для наради привіз він з собою нового Постишева – Патоличева. ...Нова хвиля терору залила всю Україну!

...Смерть Сталіну і його кліці – організаторам нового голоду на Україні!

...Геть сталінські колгоспи – знаряддя грабежу хліба і визиску селян!“

Намагаючись допомогти землякам зі Східної, Центральної й Південної України, борці за незалежну самостійну Українську державу у листівці „Брати з-над Дніпра“ писали: „Вас гонить голод в Західну Україну з надією, що вдасться тут здобути дещо харчів. Голодова смерть заглядає вам у вічі. Нещастя ваше таке безмірне, що докорів робити вам не можемо. Але знайте, що

в Західній Україні народ не пухне ще дотепер з голоду тільки тому, що збройним і пасивним опором не дозволив видерти з себе всього урожаю. Ми тут, в західних областях, наплювали на „першу заповідь – хліб державі“ і всіма можливими способами, жертвуючи в багатьох випадках життям і проливаючи кров, відбирали в большевицьких грабіжників „свій не свій“ хліб.

Брати з-над Дніпра, не давайте хліба більшовицькій державі. Не дозвольте вивезти хліба з України, бо хліб сьогодні – це бути чи не бути всього народу, цілої нації“.

В 1947 р. на території 8 областей було зафіксовано 906 різноманітних акцій УПА, вогневі сутички і бої з відділами МВС-МДБ, озброєними партійними і радянськими чиновниками, які забирали хліб у селян...

Подекуди збройні акції траплялися й у Східній Україні. Так, у липні 1947 р. в с. Азаричі Конотопського р-ну Сумської обл. було вбито голову колгоспу „Червоний скотар“ А. В. Грушу, в с. Кошари Дубов’язівського р-ну – голову сільради Т. Т. Удота. Організатор голодомору – „батько народів“ Й. Сталін не постраждав, як і його „партія-держава“, гинули носії і втілювачі у життя тоталітарної ідеології – голови сільрад, колгоспів і радгоспів, рядові трудівники.

Однак, незважаючи на серйозний опір проведенню хлібозаготівель, хвиля репресій не спадала.

Посилювались страждання голодуючих. Т. І. Майтаков писав 1946 р. з Козульської сільради Верхньохортицького р-ну Запорізької обл. Майтакову до м. Ленінграда на адресу в/ч 2213: „...Життя наше дуже погане, їсти зовсім нічого. Тато лежить хворий, голодний. Їмо жолуді, макуху, буряки і лушпиння з картоплі, ось який хліб їмо, і собака його їсти не буде...“. Люди вживали у їжу різні сурогати, гнилу картоплю, м’ясо загиблих тварин, листя з дерев, цвіт акації й ін. Голодуючих селян за межі України не випускали загороджувальні заони транспортної міліції. Голодні ж люди прагнули дістатись до великих міст, будов.

Голодоморне лихоліття свого піку досягло в 1-й половині 1947 р. Рятуючи від голоду виснажених дітей, колгоспники відвозили їх до міст й залишали, сподіваючись, що малюків заберуть до дитбудинків.

Маса голодуючих, оминаючи загороджувальні загони, їхала до західних областей України, де сподівалися знайти порятунок. Їх сподівання не були марними. Селяни-“західняки“ від голодної смерті рятували не лише українців, а й росіян, молдаван, білорусів.

Зовсім не зважаючи на голод, можновладці на чолі з Л. Кагановичем, який прибув до Києва у березні 1947 р. за особистою вказівкою Й. Сталіна, щоб очолити КП(б)У й „взяти“-таки хліб з України вже з врожаю 1947 р., продовжували репресивну зернозаготівельну політику.

Ігноруючи голод, керівництво як СРСР, так і УРСР вимагало безумовного виконання хлібозаготівельних завдань. Вся адміністративно-командна бюрократична машина була направлена на вичавлення хліба із голодуючих сіл. Здійснювався щоденний „оперативний контроль“ за хлібозаготівлями, щоденна звітність райкомів перед обкомами партії.

Проводячи жорстку, репресивну хлібозаготівельну політику, М. Хрущов і Л. Каганович звітували перед вождем кожної п'ятиденки. 10 жовтня 1947 р. вони, нарешті, доповіли „дорогому товаришу Сталіну“, що колгоспи, радгоспи і селянські господарства Української РСР виконали план здачі хліба державі на 101,3%. „Успішне виконання плану хлібозаготівель є результатом Вашої особисто, товариш Сталін, батьківської турботи про колгоспи і колгоспників України, великої допомоги, наданої партією і радянським урядом Україні...“, – славословили „соратники“.

Репресії щодо селян тривали.

Отже, через організований вищою владою тоталітарної імперії СРСР голод в Україні, що став величезною тривалою репресивною акцією проти населення, переважно сільського, люди надзвичайно страждали, змушені харчуватися сурогатами, травою, листям дерев, опухали, виснажувались. Найбільш під час масового голоду страждали багатодітні сім'ї загиблих фронтовиків, інвалідів війни, люди похилого віку, діти. Голодували в Україні більш 3 млн. людей.

Виснажені, виголоджені, опухлі селяни, їхні діти за зібрані на колгоспних ланах колоски чи кукурудзяні качани й схоплені наглядачами-бригадирами чи об'їждчиками оголошувались небезпечними державними злочинцями, зазнавали принижень, знущань, побиття, засудження на великі строки ув'язнення.

Репресіям підлягали під час насильницької колективізації в Західній Україні справжні хазяї – трудівники, названі „куркулями“, у яких забирали все зароблене за життя, виселяли з власних домівок, засуджували, відправляли до Сибіру, в східні регіони радянської імперії. За 1946–1952 рр. до віддалених районів Уралу й Сибіру із Західної України вислано понад 12 тис. розкуркулених селян та їхні родини.

Населення Чернівеччини та Ізмаїльщини, де раніше за інші західні області йшла масова форсована колективізація, дуже сильно страждало від мук голоду. Тяжко голодували також селяни Станіславщини.

Великого розмаху набули в час голоду репресії проти голодуючих. Головною їх складовою були насильницькі хлібозготівлі, податкове удушення, виселення людей з рідних місць, мізерна чи зовсім неоплата праці, свавілля партійно-державних функціонерів різних рангів, усіякі приниження й побиття колгоспників та членів їх сімей, нещадне стягнення недоїмок, вислання знесилених голодом селян з конфіскацією господарств і майна за невиробіток мінімуму трудоднів, знущання за непідписування на примусові позики й ін.

Незважаючи на постійний репресивний пресинг, люди з останніх сил нерідко чинили пасивний і навіть активний спротив владі. Інтереси колгоспників нерідко відстоювали колишні фронтовики. В західних областях України сміливо протидіяли репресивним порядкам ОУН і УПА, які роз'яснювали справжні причини голоду й закликали населення до активних дій, не дозволяти вивозити хліб з колгоспів, як це реально здійснювали самі в умовах громадянської війни.

Однак держава „трудящих“ репресії проти свого народу продовжувала.

ЗАХІДНА УКРАЇНА – ГОЛОДУЮЧИМ

Голод дещо менше захопив західні області України – там було зібрано непоганий урожай, ще мало колгоспів, з боку ОУН та загонів УПА здійснювався опір вивезенню зерна з регіону.